

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

VII. évfolyam 3. szám

2004. július

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

Százéves jubileum

A nagyarányú bevándorlás eredményeként a főváros a századfordulón multikulturális centrummá vált. A nemzetállam-építés korában vagyunk. Ezért fontos követelményként merült fel az etnikumok nyelvi-kulturális asszimilációja, hiszen az etnikai heterogeneitás mellett a réteg- és szubkulturák sokfélesége is erősen rányomta a bélyegét a formálódó nagyvárosra. Az is-

Az írott kultúra azonban nehezen volt hozzáférhető. Nem elsősorban az analfabétizmus ennek az oka, hiszen Budapesten gyorsan haladt előre az alfabetizáció. S nem is csak az, hogy az olvasás viszonylag kevesek gyakorlata még ekkortájt, mivel a középosztály szintje alatt nem sokan olvastak még rendszeresen ekkoriban. Újsághoz, a bulvársajtó megjelenéséig, va-

Budapest könyvtára

kola mellett azok a nagyvárosi nyilvános intézmények töltötték be az olvasztótégely szerepét, melyek hozzájárultak a közös kulturális kódok elsajátításához. A sajtó (főként a bulvársajtó) és persze a színház, valamint a könyv játszott e tekintetben nagy szerepet.

lójában előfizetés útján lehetett csupán hozzájutni. A rendszeres újságolvasók a kávéházak napi, sőt akár napi többszöri felkeresésével azonban kielégíthették ezen igényüket. Ebben rejlett a kávéházak óriási vonzereje. A kávéházba járás (Folytatása a 3. oldalon.)

Kávéházak és könyvtárak

Írta: Szabó Ervin

Annyiszor idézték már, hogy szinte szégyenli az ember újra leírni annak a bizonyos angolnak a mon-

dását, hogy a kulturának a szappanfogyasztás a fokmérője. Nem is azért írjuk le, hogy további bölcs kö-

Üzenet a reneszánsz Itáliából

Legbecsesebb unikuma a Zichy-kódex a ferrarai kiállításon

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ma inkább széles közönségigényeket kielégítő közkönyvtárként ismert, kevésbé tudott, hogy gyűjteménye gazdag régiségben, ritkaságokban is. Legbecsesebb unikuma a Zichy-kódex néven számon tartott, velencei eredetű, a 15–16. század fordulóján keletkezett olasz nyelvű papírkódex. A rajz- és szövegyűjteményt Zichy Jenő (1837–1906) politikus, jeles utazó és Ázsia-kutató más gyűjteményeivel együtt végrendeletében hagyta a fővárosra. Az örökhagyó döntésébe a családtagok nem egykönnyen törődtek bele, a könyv csak kínos pereskedés után, 1911-ben jutott el a könyvtárba. A

Zichyek 1841-ben vagy 1842-ben jutottak hozzá egy nevezetes, de kézirat-hamisításairól is ismert régiséggyűjtőtől, bizonyos Literáti Nemes Sámuelről vásárolták. Korábban valószínűleg a velencei S. Andrea del Litore karthauzi kolostor őrizte.

Literáti Nemes Sámuelről egy bejegyzés olvasható a kötetben: „Ezen ritkaság nekem úgy ajánlatot, mint Corvin királyunk építőmesterének egykori tulajdona.” Lelke rajta, talán így is hitte. A kódexnek azonban – sajnos – nincs közvetlen köze Mátyás királyhoz. A kutatók több kéz keze nyomát is felfedezték a lapokon. A legtöbb feljegyzést és rajzot Angelo dal Cortivo (1462–1536), a velencei köztársaság vízszabályozó hivatalának rajzolója és földmérője készítette.

A kódex gazdag ecset- és tollrajzokban. Ezek többnyire római kori emlékek után készített építészeti részleteket ábrázolnak. A különféle (Folytatása a 4. oldalon.)

vetkeztetéseket vonjunk le belőle, vagy – mint a címből hinni lehetne – ötletes analógiákat, például a szappanfogyasztás és a könyvolvasás közt. Egészen másért.

(Folytatása a 6. oldalon.)

A magyar könyvtártörténet egyik jelentős személyisége a Felvidéken található, egykori Árva megye egyik kis, döntően szlovákok lakta falujában született. A település ma már nem létezik, helyén egy víztároló üzemel. Középiskoláit Ungváron, egyetemi tanulmányait pedig Budapesten és Bécsben végezte el. Bár Szabó Ervin jogi végzettséget szerzett, élete során különböző könyvtárakban dolgozott, szakmai tevékenysége is ehhez a foglalkozáshoz kapcsolódott. Gyakornoki idejét 1899-ben az Országgyűlési Könyvtárban kezdte meg, majd egy ideig a Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárában dolgozott. 1904-ben lépett a Fővárosi Könyvtár szolgálatába, amelynek igazgatói tisztét 1911-től haláláig töltötte be.

Tudományos munkásságában két fő terület különíthető el: a könyvtártudomány és a politika.

Feltételezhető, hogy már családja körében találkozott

a társadalmi reform igényével, a marxizmussal azonban csak bécsi tanulmányai közben kötött ismeretséget. Abban az évben, amelyben önálló életét megkezdte, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt tagja lett, s a Népszava munkatársává vált. 1903-tól a Huszadik Század is közölte írásait, 1906-tól pedig a Társadalomtudományi Társaság alelnökének választották. Politikai elveit illetően az volt a felfogása, hogy a munkásság jogainak és evvel az igazságosabb társadalmi viszonyoknak a megteremtése nem a politikai pártok, hanem a

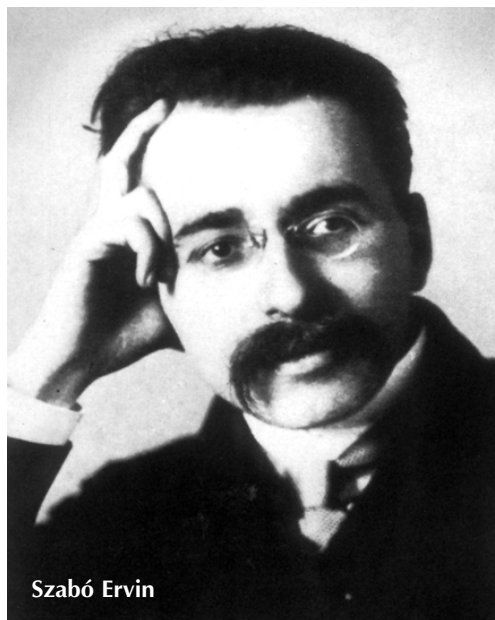
Szabó Ervin, a könyvtáros

(1877, Szlanica – 1918, Budapest)

szakszervezetek útján valósulhat meg. Bírálta a munkásmozgalmi szociáldemokrata vezetők megalkuvását is. Mindezt azzal okolta meg, hogy a szociáldemokrata pártok, miközben részt vesznek a polgári parlamentek munkájában, nagy valószínűséggel átveszik egyben annak hibáit, azaz elbürokratizálódnak, vesztitenek radikalizmusokból, s valójában csak azt akarják/tudják elérni, hogy a munkásság kisebb-nagyobb csoportjai integrálódjanak a polgári társadalomba. Emiatt a politikai

cselekvés fő terepét a szakszervezeti munkában látta, úgy gondolta, hogy a magasabb bérért, több szabadidőért folytatott küzdelem magától is forradalmasítja a

barátjával együtt közvetlen kapcsolata a munkássággal nem volt, eszméi jelentős személyeket állítottak ma-

Szabó Ervin

guk mellé, noha a Kommunista Magyarországi Pártja nem osztotta Szabó Ervin nézetét az osztályharcról. A szakszervezetek szereplehetőségét illető véleménye az utókor fényében idealistának tűnik, mert bár parlamenti úton talán valóban nem lehetett volna jelentős eredményeket elérni, – bár ez Magyarországon nincs bizonyítva –, a hatalom megragadásában és evvel a viszonyok megváltoztatásában az erőszaknak nagyobb szerep jutott, mint a bármennyire is radikalizálódó szakszervezeteknek. Mivel nem ismerte el a kommu-

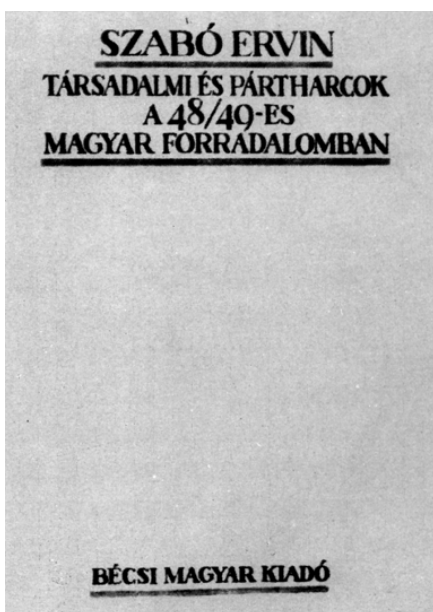
nista világmozgalom legitimitását, értékelése az elmúlt évtizedekben kétarcú volt: a századforduló jelentős reformgondolkodói között helyt kapott ugyan, de nézeteinek részletes ismeretése nem tartozott a kívánt feladatok közé.

Könyvtári tevékenységében központi szerepet kapott az angolszász modell megteremtése, ami a szolgáltatásban és a feldolgozásban is jelentős változtatásokat eredményezett. A fiókhálózat kezdeményezése és alapjainak megteremtése is az ő nevéhez fűződik. A népkönyvtári felfogással szemben a nyilvános könyvtárak létrehozását támogatta, rendszeresen közölt ebben a tárgy-

körben különféle írásokat elképzeléseinek alátámasztására. Szükségesnek tartotta, hogy lehetőség szerint az ország legkisebb településein is legyen lehetőség valamilyen könyvtári szolgáltatás igénybevételére.

A háborús propagandával, az első világháború eseményeivel kezdettől szemben állt. Ezekben az években azonban már beteg volt, s ennek előrehaladása gátolta tiltakozó erőfeszítéseit. Írásainak, összefoglaló munkáinak egy része halála után jelent meg.

Buda Attila

munkásokat mindenhol, s spontán forradalmi helyzet alakul ki, amely meghozza a kívánt társadalmi és gazdasági változásokat. Bár kisszámú hozzá hasonló gondolkodású értelmiségi

Várostudás Egyeteme

Nemrég kezdte el a Millennium Intézet és az Új Budapest Központ a Várostudás Egyeteme elnevezésű előadás sorozatot. Céljuk ezzel egy nyilvános fórum, egyben szakmai műhely létrehozása, amelyben az alkotókat és a döntéshozókat egyaránt megszólaltatják a világvárosok között is versenyképes Budapest megszületése érdekében. Minden hónap második keddjén este hat óra körül jönnek össze, változó helyszíneken. Július 13-án az újpesti Külvárosi Kávéház ad helyet programjuknak.

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

● folytatás az első oldalról

sem terjedt azonban túl a középosztály és a kispolgár értelmiségiek világán és a könyv ennél is kevesebbekhez jutott el. Könyvet venni ugyanis költséges dolog volt már akkor is. Ráadásul a kölcsönkönyvtár sem terjedt el még nálunk ez időben, ami pedig ennek akkor megfelelt, nem volt kifejezetten demokratikus intézmény. György Aladár 1885. évi könyvtárstatisztikája szerint a tudományos könyvtárak mellett a hatósági könyvtárak számban (és könyveik állományát tekintve) módfelett szerény intézmények. Akadtak ugyan iskolai, kolostori és egyéb „közkönyvtárak” is, ám azok zárva maradtak a szélesebb olvasóközönség előtt. Ilyenformán a községi könyvgyűjteményekre, valamint a társadalmi egyesületek (a kaszinók) könyvtá-

raira hárult a kölcsönkönyvtár szerepének az ellátása.

Ilyen feltételek közt volt nagy jelentősége a Fővárosi Könyvtár létesítésének, melynek különösen kedvezett a századelő szellemi pezsgése, továbbá a kultúra demokratizálásának ekkoriban előtérbe került igénye (gondoljunk akár csak a Társadalomtudományok Szabadiskolájára).

Szabó Ervin társadalomtudományos műveltsége, valamint a századelő szociológiai érzékenysége folytán a Fővárosi Könyvtár a modern társadalomtudomány, s főleg a szociológia központja lett, amellett, hogy ellátta a népkönyvtári missziót is. Sőt, a Bárczy polgármesterségével megújuló városvezetés is nagy hasznát vette a könyvtárnak a maga reformprogramját megvalósítva.

A budapesti értelmiség is nyomban kiaknázta a Fővá-

rosi Könyvtárban rejlő eme tudományos lehetőséget. Egy 1920-21-ből származó levéltári forrásból ismerjük azokat a kölcsönzőket (és az általuk kikölcsönzött könyveket szintúgy), akik nem vitték vissza a kikölcsönzött könyveket. Hús, zömében értelmiségi vagy tanuló (egyetemista), valamint magán- és közhivatalnok 47 közigazgatási, szociológiai, filozófiai és politikaelméleti (de csak elvétve szépirodalmi vagy irodalomtörténeti) művel képviselteti magát a listán. A könyvek több mint kétötöde német nyelvű és csak egyharmaduk magyar nyelvű. Komoly súlya volt tehát már a századelőn is e könyvtárnak a társadalomtudományi műveltség terjesztésében.

A fiókkönyvtárak kiterjedt rendszerét kiépítve a Városi Könyvtár népkönyvtári funkciót is magára vállalt. A mostani kerek évforduló alkalmat kínál rá, hogy számba vegyük: hol tart ma a Szabó Ervin Könyvtár, ho-

gyan teljesíti tehát alapítóját, a könyvtártudósként is kitérő Szabó Ervin eredeti célkitűzéseit. A feladat ugyanis ma már nem éppen az, mint ami száz évvel ezelőtt volt. A közkönyvtár mai eszméje sem nélkülözheti ugyanis a szabad és újító gondolkodást. Annak idején, amikor Szabó Ervin a szabadtanítás problémáin tündödvé 1910-ben kiérlelte a modern nagyvárosi közkönyvtár koncepcióját (*Emlékirat községi nyilvános könyvtár létesítéséről*), tartósan lerakta az intézmény eszmei alapjait. Ezek az alapok azonban mára legalábbis módosításra szorulnak. Nem magát az alapeszmét, hanem kivitelezésének a legjobb módját kell újragondolni. Az a kíváncsi, hogy lehetőleg mind többek hozzájussanak a színvonalas írott kultúrához, ma sem vesztett aktualitásából. Már azért sem, mert az iskolázottsági és műveltségi színvonal időközben nagyfokú emelkedése ellenére is akadnak még gondok az olvasói kultúrával. A könnyű szórakozást ígérő irodalom mind nagyobb közkeveltsége mellett a vizualitás szembeeszköz térnyerése folytán is érezhetően csökkent a könyv jelentősége az ismeretszerzésben és az általános tájékozódásban. Ami viszont új könyvtári szolgáltatói technikák és praktikák bevezetésére készíti a ma könyvtárosait. E tekintetben a Szabó Ervin Könyvtár nem is tétlenkedik: példamutató az az erőfeszítés, melyet a számítógéphez kötött információtovábbítás terén már eddig elért. A Szabó Ervin könyvtár múltját dokumentáló mostani kiállítás és az intézmény múltját feltáró, még idén megjelenő könyvtártörténeti áttekintés is erre vall.

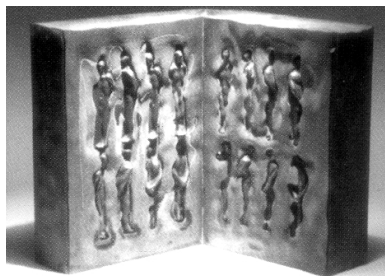
Gyáni Gábor

Százéves a főváros könyvtára

Centenáriumra ünnepségre invitálta vendégeit a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár április 28-án. Központi Könyvtára átriumában dr. Fodor Péter főigazgató a két évvel korábbi Nemzeti Múzeum és Könyvtár bicentenáriumból is megemlékezve nyitotta meg Budapest könyvtárának centenárium rendezvényorozatát. Felavatták *Lugossy Mária: Könyvbe zárt történelem, 2000* című szobrárt, amely ezentúl a főkönyvtárba látogatókat fogadja.

Budapest főpolgármester-helyettese, dr. Schiffer János szerint a kiegyezés utáni főváros, az európai kultúra akkori egyik meg-

határozó városa volt sugárútjaival, földalattijával, elektromos járműveivel... Szellemi működése fontos

Lugossy Mária: Könyvbe zárt történelem, 2000

részének tartotta könyvtárát, amely Budapest lakosságát szolgálta.

Dr. Gyáni Gábor történész a „100 éves a főváros könyvtára” című kiállítást nyitotta meg, amely a második emeleti kiállító-teremben

még sokáig megtekinthető. Kiállításuk esztétikusan elkészített tablói jó betekintést adnak a fővárosi főkönyvtár, majd a könyvtári hálózat fejlődésének évszázados történetébe. Csak dicsérni lehet szervezőit, akik a korabeli könyvtári, nyomdai berendezések elhelyezésével is felidéztek a Gutenberg-galaxis fénykorának emlékét. Azt az időszakot, amikor az információk legfontosabb lelőhelyei a nyomtatott kötetek tárai, a könyvtárak voltak egyedül.

(*Kiállításuk színvonalára és jelentőségére tekintettel közöljük az itt lapozgatható korabeli írások egyikét és az elhangzott megnyitó beszédet – a szerk.*)

Üzenet a reneszánsz Itáliából

• folytatás az első oldalról

tárgyú bejegyzések az irodalomtörténészek és az építészettörténészek számára is érdekességeket tartalmaznak.

Az irodalmárak számára azért csemege, mert Angelo dal Cortivo e lapokra közel háromszáz velencei olasz dialektusban írt szerelmi és politikai olasz költeményt jegyzett le, szonetteket, dalokat, névtelen vagy ismert olasz költők másutt fel nem lelhető műveit. Ezek jó részéről a későbbi tulajdonosok sem tudhattak, mert a verseket ráragasztott metszetlapok tarták. A metszeteket 1914-ben szakértő restaurátorok eltávolították, és azokat ma a Szépművészeti Múzeum őrzi.

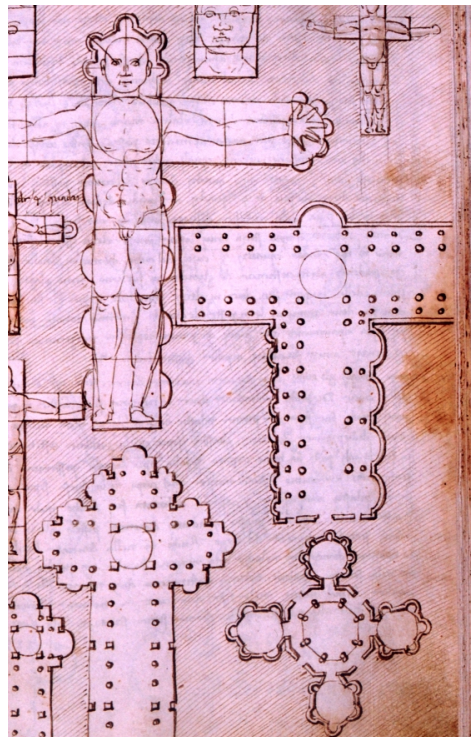

A Zichy-kódex gazdag ecset- és tollrajzokban

Az utóbbi években inkább az építészettörténészek fedezték fel maguknak a kéziratot. A kódexben található ugyanis egy

nagyobb építészeti méleti értekezés, amiről újabban mutatták ki, hogy Francesco di Giorgio Martini traktátusának egy változata. A sienai származású Francesco di Giorgio

(1439–1502) igazi reneszánsz egyéniség volt, építész, festő, szobrász és katonai mérnök. Nevéhez fűződik az urbinói hercegi

Az építészettörténészek is felfedezték

palota építése is. Az összes Itáliában található antik emlék feldolgozását tervezte, és ennek számos emléke fennmaradt a torinói Bibl. Saluzziana és a firenzei Uffizi rajzgyűjteményei-

ben is, és ezért van kódexünkben számtalan antik párkány, lábázat, fríz, oltár stb. rajzolata. De látható a kötetben egy korabeli fűtőberendezés ábrázolása is.

A kódex féltett kincs, csak nagy ritkán kerül bemutatásra.

Idén tavasszal azonban több tízezer látogató is megcsodálhatta a ferrarai Castello Estense-ben. A hírek szerint rendkívül sikeres kiállítás a várost egykor uraló Este-család udvartartásának reneszánsz pompáját és Alfonso d'Este egykori szobrászának, Antonio Lombardónak (1456–1516) a munkásságát idézte fel. A kódex többek közt a Louvre és az Ermitázs műtárgyai között szerepelve ilusztrálta az ókori minták hatását a reneszánsz alkotóira.

Sándor P. Tibor

Budapest Főváros Levéltára Levéltári Dokumentáció című sorozatának 11. kötete *Hidvégi Violetta* három kötetes repertórium. 1808-ban József nádor kezdeményezésére jött létre a város-tervezés

felügyeletére Pest város Szépítő Bizottmánya. Ide kellett benyújtania az építetőnek az építési terv egyik példányát. A Szépítő Bizottmány feladatát 1861-től 1873-ig látta el, majd a felügyeletet Pest város Építő Bizottmánya gyakorolta. A város-egyesítést megelőző 13 év alatt beadott tervek közül a levéltárban feltehető iratokkal együtt összesen 11402 pesti építkezésről maradt fenn adat.

Ezeket veszi számba az adattár! Az újszerű, kísérleti jellegű kiadvány felütneti az építési tervrajzokat, helyszínrajzokat, a tervező nevét, az építés dátumát, házszámot vagy helyrajzi

számot. A táblázatba foglalt adatokból kitűnik, hogy évenként összehasonlításban hogyan változott az építési kedv a településen belül. 1861–65 között viszonylag egyenletes, 1867-től azonban ugrásszerűen megnőtt a beadványok száma, az 1860-as évekkel összehasonlítva, annak közel kétszeresére. Majd 1871–72-ben már háromszorosára növekedett.

Külön táblázatba foglalva évenkénti megoszlásban közli a kiadvány a leg-

gyakrabban előforduló építészeti nevek s beadványaik számát. 9076 terv esetében szerepel az építésért felelősséget vállaló mester neve is. Az épület azonosításához segítséget nyújt a régi és új cím valamint a mai helyrajzi szám feltüntetése egyaránt.

A kiadvány III. kötetében építetők, építészeti nevek és mai cím szerinti felbontás segíti a tervek visszakeresését.

Az alapos feldolgozás mindazok számára jelent komoly segítséget, akik egy-egy épület keletkezésének körülményeit kívánják pontosítani, megismerni. Beszerezhető a levéltári kiadványokat árusító könyvesboltokban.

(szm.)

Pest város Építő Bizottmányának iratai

Dr. Fodor Péter

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár századik születésnapját ünnepli, mégis a fiatalodás jegyeit hordozza. A jelen és a jövő könyvtári elképzeléseiről a Wenckheim-palota ma is patinás dolgozószobájában dr. Fodor Péter főigazgatóval beszélgettünk.

– Százéves történetünkben korszakos változást jelentett, amikor 1997-ben a Fővárosi Önkormányzat döntött a felújításról és bővítésről. Az építkezés ideje alatt csak rövid időre zártunk be. A rekonstrukció sikerült, alapterületünk mintegy 80%-kal növekedett. Nemzetközi összehasonlításban korszerű, a szakmai szempontoknak maradéktalanul megfelelő bibliotéka született, amely egyfelől őrzi a tradicionális értékeket és szolgáltatásokat, másfelől eleget tesz a kor műszaki, technikai, informatikai kihívásainak is (gépi katalógus, virtuális könyvtár, internet...). Az is fontos szempont volt, hogy maradtunk a város központjában. A fedett udvar egyre inkább kulturális találkozóhelyé lett, a betérők jól érzik magukat itt. Ez nagy szó, mert ide napi 4–6000 ember jön be.

– Az önök könyvtárhálózata egyszerre közszolgálatot ellátó olvasó- és kölcsönzőhely, másfelől sokoldalú

szakmai kutatóbázis. Hány beiratkozott olvasójuk van?

– 61 tagkönyvtárunkban 208 és félezer tagunk van. Ez azért érdekes, mert a korábbi 118 fiókkönyvtár idején is ez volt a szám, tehát „a kevesebb több lett”. Legutóbb, április végén az európai csatlakozásunk alkalmából egész nap ingyen lehetett beiratkozni. 3272 új olvasó jött, a munkatársaim alig győzték az adminisztrációt. A területi lefedettséget figyelembe véve összehasonlásokkal, átszervezésekkel megszüntettük a kicsi, korszerűtlen részlegek egy részét, a dolgozóinkat sem kellett elbocsátani, hanem átcsoportosítottuk őket más helyekre, vagy feladatkörökre.

Közel 600 dolgozót foglalkoztatunk, költségvetésünk 2,5 milliárdos. A szakmain túl fontos a munkatársaink anyagi kötődése is. Az utóbbi években a központi béremelést megelőzően is javult a bérhelyzet. A hálózati könyvtárakban az is fontos, hogy legyen mini konyha, zuhanyozó, kulturált környezet. Az olvasók pedig ráéreztek, hogy a magasabb szintű szolgáltatás kárpótolja őket az esetleg több sétáért, utazásért. Ugyanis a központ átépítését követően azonnal nekiláttunk a fiókkönyvtáraink felmérésének és korszerűsítésének is. Eddig 13 részlegünket adtuk át. Idén még kettő elkészül. Megfigyelhető, hogy ahol építünk, megtöbbszöröződik a forgalom. Odafigyelünk az olvasói igényekre, észrevételekre, így a központban 75 százalékos,

A jelen és a jövő útján

Beszélgetés Budapest könyvtárának főigazgatójával

a hálózatban 90 százalékos az elégedettségi indexünk. A rekonstrukció alapján megkaptuk az Europa Nostra-díjat is.

– Milyen kihívásoknak kell megfelelni?

– A felsőoktatás bővülésével megnőtt a könyvtárak szerepe, mert nem minden ilyen intézmény rendelkezik saját könyvtárral. Ráadásul a szakkönyvek és kézikönyvek a legdrágábbak. Azt azonban mi sem engedhetjük meg magunknak, hogy teljesen átvegyük a szakkönyvellátást, és ugyanaból a kiadványból akár több

szállításban, működik a „könyvet-házhoz” rendszer, van hangos és „öregbetűs” könyvállományunk, jó ideje megjelent a CD, DVD kölcsönzés, vannak saját kiadványaink, kiállításaink, olvasói pályázataink és számos könyvtári rendezvényünk.

A rekonstrukció munkálatait állami és fővárosi forrásokból finanszíroztuk saját beruházásban, ami százmillió megtakarítást eredményezett. Költségvetésen belül tudtunk maradni és jó minőség jött létre. A tervező és a kivitelező is kapott

A patinás hűvösvölgyi könyvtár

száz példányt tartunk. Az informatika sokat segít a felhasználóknak és segíti a könyvek gyors hozzájutását. A Corvina-rendszer többi felhasználójával, a vidéki bibliotékkal kölcsönösen is tudjuk segíteni egymást.

Mára minden könyvünk „gépben van”. Ez egyben egy hathónapos állományellenőrzéssel is járt. Azokban a kerületekben, ahol szociális gondozó segít a ki-

díjat. Nem ülünk ölbe tett kézzel, folytatjuk a felújító munkálatokat a területen, ami egyes esetekben új könyvtár építését is jelenti (pl. XX. kerületi Bíró Mihály utcában). Raktár tekintetében évtizedekre nincs gondunk. Ami bevételhez a könyvtárhasználatból, kölcsönzési díjakból, késedelmi díjakból jutunk, azt mind visszaforgatjuk beszerzésre. Így nézünk a jövő elé.

Muzsay András

Kávéházak és könyvtárak

• folytatás az első oldalról

Ha ugyanis azt hallanók, hogy valamely, szappanfogyasztásáról éppen nem nevezetes népnek – tegyük a cigánynak – érdemes tagja azzal felelne az angolnak: ti angolok azért fogyasztotok annyival több szappant, mint mi, mert sokkal piszkosabbak vagytok, mint mi, - akkor azt mondanók: milyen okos a cigány! Amikor azonban Budapest székesfőváros iparügyi bizottsága szótöbbséggel kimondja: Budapesten azért járnak az emberek kávéházba, mert léhák, fölületesek, élvhajhászok, - akkor egy-két ujság kivételével senki sem mond semmit.

Az iparügyi bizottság ugyan nem így mondta szórul-szóra. Ott csak azt mondták ki: numerus clausust kell a kávéházakra kiszabni. De hát miért? Nyilván csak azért, mert a kávéházak elszaporodása a népesség valamelyes kóros vagy erkölcstelen hajlandóságának tünete. Meg rosszra csábító. Meg kell hát nyesegetni a rosszat. Mondjuk

ki a zárlatot. És kössük a kávéházipart engedélyhez. Ezt pedig ugyanabban a városban tették, ahol alig három héttel azelőtt csufos bukásban volt része egy feudális kísérletnek; és ahol nem is egészen egy héttel azelőtt demonstrálták igen nyomatékosan a polgárságnak liberális és demokratikus hajlamait.

Nem gondoltak rá, hogy feudális maradvány van ebben az országban éppen elég? Vagy olyan biztosnak és megállapodottnak érzik az iparszabadságnak már alig negyven éves rendszerét, hogy egy-egy iparágban visszaállíthatják a céhrendszert? Ugyan nézzék meg az elmúlt kormány ipartörvénytervezetét! Van ottan a céhrendszert restituáló törvényszakasz éppen elég. Szaporítsuk hát! És éppen egy ilyen, kat'exochén nagyvárosi ipart kössünk engedélyhez! Nem elég, hogy a gyógyszereszek élveznek püspöki stulumokat!?

Vagy inkább a türelmetlenül toporzékoló demokratikus ösztön diktálta a határo-

zatot? Hisz ismerjük a nagy, a sokszor döntő befolyást, amelyet a demokratikus államokban, Angliában, az északamerikai Unióban a vendéglős és korcsmáros boss-ok a választásokra és az egész politikai machinében gyakorolnak? Tudjuk: az angol liberálisoknak mindnyájunk által óhajtott nagy győzelmét nagy részben mi fogyasztotta le oly soványra? A licensing bill miatt haragos pálinkamérők és vendéglősök ellenzéke. Csináljunk hát mi is, hatósági segédlettel, egy privilegizált korteskasztot, amely majd jó privilegiumért jó szavazatokat liferáljon.

Minderre – jól tudjuk – bizonyára nem gondoltak az iparügyi bizottságban. Ott csak az járt az urak eszébe, hogy Budapesten többet ülnek az emberek a kávéházban, mint akárhol másutt, tehát kevesebbet otthon, a családi körben. Család-szorgalom-józanág-erkölcs: a logikai lánc hamar kész. De amilyen gyorsan készült, olyan törekeny.

Mert ugyan – kérjük – hol üljön a szegény budapesti lakós? Talán otthon? Óh, az édes otthon! Buda-

pesten több az ágyrajáró, mint akárhol a nyugoti Európában. Több a zsufolt lakás, mint akár Moszkvában. Több a hónapos szobában lakó albérlő, mint a lakását mással megosztani nem kénytelen főbérlő. Az otthon! Az édes otthon! De a zsufolt lakás is lehet otthon. Ugyan? Hisz a nem zsufoltat is úgy építik Pest-Budán, hogy gyönyörűség!

Én négyszobás lakásban lakom, ugynevezett «uri» lakásban hallanom kell, ha a fejem fölött lévő lakásban fölcsavarják a villanyt. Hallanom kell a dolgozószobámban, amelyet a szomszéd lakástól nemcsak közfal, hanem azt teljes szélességében és magasságában eltakaró könyvvállványaim is elválasztanak, szomszéd uram horkolását. És még sok egyéb, nagyvárosi idegeket oly kellemesen érintő zajt. Mert így építik Pesten az új házakat.

- De ha nagyságod boldond, mért nem megy a városon kívül lakni, családi házba?

- Azért, uraim, mert néha társaságba, színházba, hangversenyre, fölolvására is akarok menni. Mert nemcsak dolgozni akarok a nagyvárosban, hanem néha örömeit is akarom élvezni. És nincs automobilom, uraim, sőt fiákerre sem telik, hogy kimehessek este «a villamba». Mert talán tudják, hogy Budapesten nem jár este a villamos. És amikor jár: akkor is – olcsóbb a kávéház.

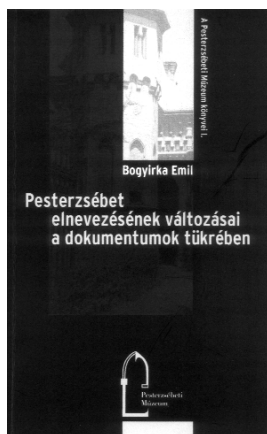
Igenis! A kávéház az egyetlen nagyszabású kulturintézménye Budapestnek. Kulturintézménye! Mert demokratikus. Sokaknak hozzáférhető, kevés pénzért. Olcsó és jó. Kéthárom hatosért egyenletesen fűtött, jól világított, kényelmesen berendezett helyiségben találkozhatom barátaimmal, ➔

Pesterzsébet névváltozásai

Nemrég vehettük kézbe a Pesterzsébeti Múzeum Könyvei sorozatának első kötetét. Szerkesztője, *D. Udvary Ildikó* színvonalas, jól olvasható és jól illusztrált szakirodalmi feldolgozások megjelenését ígéri a sorozat bemutatkozásánál. Ennek teljes mértékben meg is felel első kötetük, amely *Bogyirka Emil*, a kerületi múzeum volt igazgatója több évtizedes szakmai ismereteibe is betekintést ad, midőn a Pesterzsébet elnevezéseinek változása a dokumentumok tükrében című munkáját olvassuk.

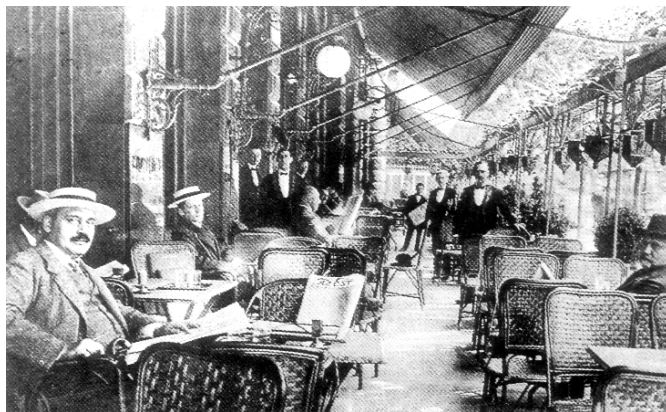
A szakmailag korrekt cím meglepetésként a történész szakmán kívülieknek is érdekes olvasmányt nyújt. Részle-

tesen nyomon követhetjük benne, hogy az 1870 táján létrejött Erzsébetfalva és Kossuthfalva fejlődésével párhuzamosan hogyan változott településük neve és rangja. Igaz, 1919-ben kakukktójás került az erzsébeti fészekbe, három hónapig Leninvárossá vált az akkori nagyközség. Később Pesterzsébet, Budapest Főváros XX. kerülete, Pestszenterzsébet-Soroksár, majd a szétválás után ismét Pesterzsébet nevet viselte – tudjuk meg a mintegy negyven oldalas tanulmányból, amelyet egy közel azonos terjedelmű levéltári forrásgyűjtemény közlése tesz igazán „élővé”.

➔ olvashatom a lapokat, külföldi folyóiratokat, a Pallas-lexikont és a helységnévtárt és a címtárt, telefonálhatok tizenötször stb. stb. Külömben mindezt sokszor megírták már.

Nem is erről akarok most szólni. A kávéház kulturintézmény – igaz. Százszor külobb például a németek wein- és bierstubéi-nál, kaffeekränzchen-jeinél, sőt az angolok szép, de drága, hozzáférhetetlen, arisz-

Újságot olvasó vendégek a VIII. kerületi Bodó kávéházban (1910 körül)

tokratikus klubjainál is. De – ezt koncedálom az iparügyi bizottságnak – csak Budapesten teljesít kulturmissziót. Nyugati Európában és Amerikában ugyanis másképp gondoskodtak a nagyvárosi ember kulturigényeiről. Ott külobbek ugyan a lakásviszonyok és az otiumra több ideje és pénze jut az egyénnek. Mégis a köz gondoskodik helyette erről is.

Hogy Budapesten a lakásviszonyok kergetik az emberek tizezeit a kávéházakba, arról már beszélünk. De még egyet kérünk: hová menjen a budapesti lakó, akinek történetesen van türhető lakása, de szabad idejét például olvasással szeretné eltölteni? Gyakorlati célú vagy szórakoztató olvasmánnyal! Hová?

Külföldön tudja, hogy hová menjen? A könyvtárba. A városi könyvtárba! Hát

Budapesten? A városi könyvtárba? Budapest város könyvtára délelőtt kilenc órától délutáni két óráig van nyitva, Berlin vagy Pittsburg könyvtára esti tizig. Bécsben nincs igazi városi könyvtár. De van egy gyönyörű szabad intézménye: a Verein Zentralbibliothek. Amely egymaga 3 millió kötet könyvet kölcsönzött ki 1908-ban. Két nagy testvér intézete: a Volksbildungs-

verein és a Lesehalle szintén 2 milliónál többet. Hárman együtt 5 millió 90 ezer kötetet. Ez egy nap átlag 13.940 kötet.

Budapesten a városi könyvtár kiadott 1908-ban 7035 kötetet. A legnagyobb könyvtáregyesület, a budai, 38.459 darabot. Ez 45.500 kötet. A többi nyilvános könyvtár, ha együtt forgatott 54.500 kötetet: igen sokat mondunk. Ez volna egy évben 100.000 kötet. Egy napra 274 kötet.

A következtetés kézenfekvő. 13.940 minusz 274 = 13.666. Tizenháromezerhatszázhatvanhat egy napon. Ennek a 13.666 könyvnek az olvasója Bécsben otthon maradhat, ha olvasni akar. Budapesten a kávéházba kell, hogy menjen, mert egyebütt nem kap sem könyvet, sem újságot, sem folyóiratot, sem lámpát, sem széket. Vagy nézünk egy kisebb várost, egy

amerikai várost, de Budapestnél kisebb lélekszámot. Például St.-Louist. 1908-ban 674.000-re becsülték népességét. Mennyit olvastak a st.-louisiak? A st.-louisi városi könyvtárnak 1908-ban volt 79.008 beírt olvasója. A budapestinek ugyanakkor talán 79. Volt tehát Budapesten 79 ember, akinek nem kellett kávéházba mennie ha olvasni akart. De annak is csak 9 és 2 óra közt. St.-Louisban ellenben 79 ezer ember látogathatott el mindennap márványcsarnokos, barátságos palotába ülhetett kényelmes karosszékbe, olvashatta, amit szive és esze megkívánt, közbe, ha megéhezett, bekaphatott a könyvtár olcsó étkezőjében valamit és tovább olvashatott, a könyvtár mindenkitől használható telefonján megüzenhette anyjának, hogy ne várja vacsorára, mert kilenckor ugyancsak a könyvtár hangversenytermében klasszikus koncertet

folyóiratot, és odahaza is 1 millió 552 ezer kötetet. Összesen 2 millió és 804 ezer darabot. Vagyis egyenkint 35 könyvet és folyóiratot. Budapest polgárainak ebben az arányban körülbelül 3 és fél millió kötetet kellett volna 1908-ban elolvasniuk. És elolvastak, ha sokat, százezret! Azaz harmincötöd részannyit!

Azaz – dehogy annyit. Becsületükre Budapest lakóinak, többet olvastak. Csak a statisztika nem tud róla. Mert a többit – kávéházban olvasták. Az erkölcsstelen, a léha kávéházban. Mert könyvtárban nem olvashatták. Mert Budapesten nincsenek nyilvános könyvtárak. Budapesten csak kávéházak vannak.

Akiknek tehát fáj a kávéházak nagy száma és zsufoltsága, azoknak jó tanácsot adhatunk: csináljanak nyilvános könyvtárakat és olvasótermeket.

A József körúti Commerce kávéház (1900-as évek)

fog hallgatni, koncert után tizkor kivette a könyvtár ingyenes kerékpárgaragéból meg nem adóztatott biciklijét és hazahajtott. Ennek az embernek nem kellett kávéházba mennie, mert olvasni akart, se nappal, se este.

És mennyit olvasott ez a 79 ezer st.-louisi polgár? Olvasott a könyvtárban 1 millió 252 ezer könyvet és

Igaz, ez drágább, mint a numerus clausus. De legalább liberálisabb és demokratikusabb. És még egy haszna lesz: Nem kell visszszámenni a feudalizmusba. És mégis mentve a család és az erkölcs.

(Megjelent a Világ című folyóirat 1910. januári számában. Közlésénél a korhű tördeléshez és helyesíráshoz ragaszkodtunk – a szerk.)

Tabáni Helytörténeti Gyűjtemény és Dokumentációs Központ*(szakmai besorolás nélkül)*

Vezető: *Jankóné Pajor Ildikó*,
tel.: 201-7093, cím: 1013 Bp.,
Döbrentei u. 9., nyitva: Sze., P., Szo.:
14-18, V.: 11-18 óra

Óbudai Múzeum (Zichy kastély)

Vezető: *Dr. Újj Írisz*, tel.: 250-1020,
cím: 1033 Bp., Fő tér 1., nyitva: K.-
V.: 10-18 óra

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Szöllősy Marianne*,
tel.: 370-0652, cím: 1043 Bp.,
Berda J. u. 48., nyitva: K-P.: 10-17,
Szo.: 10-14 óra, zárva: 07. 01. – 08.
31.

Józsefvárosi Helytörténeti Alkotóműhely*(szakmai besorolás nélkül)*

Vezető: *Pilinyi Péter*
tel.: 313-0298, cím: 1083 Budapest,
Szigony u. 39., nyitva: K.,P. 14-16 óra.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Gönczi Ambrus*,
tel.: 218-7420, cím: 1093 Bp., Pipa
u. 4., nyitva: K-P.: 10-16 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Bihari József*,
tel.: 261-5569, cím: 1102 Bp.,
Halom u. 37/b., nyitva: K-Sz.: 10-14,
Cs.: 14-18 óra.

Alberfalvi Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum

Vezető: *Beleznay Andor*, tel.: 208-
6635, cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K-Cs.: 16-18 óra,
zárva: 07. 01. – 08. 31, és egyéb
iskolai szünetekben is.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Dr. György Lajosné*, tel.:
365-6126, cím: 1117 Bp., Erőmű u.
4., nyitva: Sze.: 15-18 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria

Vezető: *Dr. Gergely Katalin*, tel.:
201-6607, cím: 1122 Bp., Városmaj-
or u. 16., nyitva: K., Cs., Szo.: 10-18
óra., zárva: 08. 01. – 08. 31.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Juhász Katalin*, tel.: 349-
1501, cím: 1132 Bp., Váci út 50.,
nyitva: K-Cs.: 10-18 óra, zárva: 06.
17. – 08. 11.

Rákospalotai Múzeum

Vezető: *Mojzes Ildikó*, tel.: 419-
8216, cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út
81., nyitva: K., Cs., Szo.: 10-14,
Sze.: 14-18 óra, zárva: 07. 29. – 08.
27.

Erdős Renée Ház

Vezető: *Bakonyvári M. Ágnes*, tel.:
256-6062, cím: 1174 Bp., Báthory u.
31., nyitva: K-V.: 15-18 óra.

XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Frank Gabriella*, tel.: 290-
5629, 295-0877, cím: 1181 Bp.,
Kondor Béla sétány 10., nyitva: H-
Cs.: 8-16, P.: 8-13 óra, zárva az
iskolai tanítási szünetek idején.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Siklós Zsuzsa*, tel.: 281-
1619, cím: 1191 Bp., Fő u. 38.,
nyitva: K-P.: 14-18, V.: 10-16 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: *D. Udvary Ildikó*, tel.: 283-
1779, cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K-V.: 10-16 óráig, zárva: 07.
10. – 09. 15.

Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Sárkány István*, tel.: 278-
0710, cím: 1211 Budapest, Szent Im-
re tér 3.,

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum

Vezető: *Garbóci László*,
cím: 1222 Bp., Veréb u. 4.,
(Kulcs a Mező u. 52. sz. alatt,
Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Sasvári Ilona*, tel.: 287-0083
cím: 1238 Bp., Sztítás u. 105., nyitva:
K-Szo.: 14-18 óra, zárva: 06. 19. –
08. 10.

A magyar társadalom máig adós a hatvan évvel ezelőtti holokauszt okainak feldolgozásával. Most, az évforduló alkalmából számos könyv, kiállítás... hívja fel erre a figyelmet. A Budapesthez 1950-ben csatolt, ma már peremkerületinek számító 23 település zsidó lakossága a Pest megyei zsidóság sorsában osztozott, részesevé vált a magyar holokausztnak. Különösen megrázó volt ez Újpesten, mely fejlődését egy évszázaddal korábbi alapításától kezdve a magyar, német és zsidó polgárainak köszönhette.

Az Újpest Galéria emeleti, reprezentáns kiállítóhelyén június 24-én nyílt meg az egykori város holokausztjára emlékező kiállítás. Megnyitóján *dr. Derce Tamás*, Újpest polgármes-

Újpesti holokauszt

tere, *Deutsch László* újpesti főrabbi és *Csóka János Pál*, az Újpesti Roma Önkormányzat elnöke – a kiállítás megvalósulásáért összefogó

Nyilas pártszolgálatosok

szervezetek vezetői – egyaránt annak jelentőségére hívta fel a figyelmet. Nem véletlenül, mivel hiteles adatok alapján Újpest város lakóinak 20 százaléka vesztette el életét a deportálások következtében. Ritka

hitelességű ez a kiállítás a kerületi szintűek között. Kezdeményezése az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény munkatársa, *Szöllősy*

Marianne érdeme volt.

A kiállító teremben a sárga és a barna-zöld színek meghatározóak, emlékeztetve a zsidóság és a cigányság közös tragédiájára. Végig kö-

vethetjük sorsukat a kiállítás tablóján. Újpesti zsidó és cigány halállisták, térkép, haláltábor is megjárt zsidó kegytárgyak (imaszíjak, imakönyv, imasál), cigány kendők és több grafikai alkotás mellett egy nyilas

egyenruhába, egy munkaszolgálatos ruhába és egy-egy zsidó illetve cigány rabruhába öltöztetett próbabábú teszi szemléletessé a leírásokat. Szintén a kor hangulatát idézi fel a frankfurti repülőtér építéséről non-stop futó videó bejátszás – az itt dolgoztatott rabok egy része újpesti zsidó nő volt.

A kiállításon együtt látható eredeti tárgyak és dokumentumok jelentős összefogás következményei. Létrehozásában kölcsönzött anyagaikkal a Hadtörténeti Intézet és Múzeumnak, a Terror Háza Múzeumnak, a Holokauszt Dokumentációs Központnak, a Roma Polgárjogi Alapítványnak, a Roma Sajtóközpontnak, az újpesti Szabó Ervin Könyvtárnak, ... valamint újpesti magánszemélyeknek is volt jelentős szerepe.

Budapesti Históriaik

Rákospalota – Angyalföld

Többféle szempontból is jelentősnek mondható a Budapesti Históriaik előadást-sorozata. Lehetőséget teremtett az érdeklődőknek egy-egy kerület megismerésére; a helyi lokálpatriótáknak, helytörténészeknek eredményeik ismertetésére; szakmai bemutatkozásra; a résztvevőknek egymás megismerésére, tapasztalatcserére; egy állandó „törzsközönség” kialakulására, amelynek tagjai minden hónap első szerdáján már ismerősként köszöntötték egymást – röviden így összegezhető másfél éves létezésének eredménye.

A Rákospalotai Múzeumban április 7-én tartották meg a „históriás est”-et. Há-

zigzadként *Mozjes Ildikó* múzeumvezető részletes előadást tartott Rákospalota és Pestújhely lakóinak 20. századi sokrétű, élénk kulturális életéről, amely főként a két világháború közötti időszakban virágzott. Megemlékezett az „alapító atyákról”, a helyi civil szervezetekről, neves személyekről. Utána *Báthory Béla*, az Újpalotai Baráti Kör elnöke ismertette szervezetük történetét, amely még a „pártállami” időszakba nyúlik vissza. Az újonnan alakult civil szervezetek egyike volt, az akkor még szokatlan demokratikus nézetek kifejtésének adott fórumot. Az elnök mosolyogva idézte fel a hivatalos gáncsoskodást, éberséget, amellyel körük munkáját kí-

sérték a „szervek”... Esetenként krimibe illő jeleneteket elevenített fel – azóta is lelkes lokálpatriótaként vesz részt a kerület társadalmi életében, a honismereti-helytörténeti, környezetvédelmi munkában. Ezt követően a múzeum anyagát tekintethették meg az előadást résztvevői.

Hosszabb-rövidebb keresgélés után Budapest Főváros Levéltárának impozáns új épületét május 5-én mindenki megtalálta. *Breinich Gábor* a fővárosi levéltár főigazgató-helyettese – egyben a Budapesti Honismereti Társaság elnöke – fogadta az előadóestre érkezőket, majd vetítéssel kísért előadásában ismertette a levéltár új lehetőségeit.

Sipos András főlevéltáros a kerületek iratanyagainak elhelyezéséről, a jövő feladatairól és Budapest Fővá-

ros Levéltára kerületi kapcsolatrendszeréről adott tájékoztatást. *Vizy László* műemléki területi felügyelő több évtizedes tapasztalatait osztotta meg a hallgatósággal, részletesen ismertette a Belvárosi Helytörténeti Klub egykori és mai tevékenységét, tagjainak eredményes munkáját. Az Angyalföldi Helytörténeti Klub vezetője, *dr. Róbert Péter* tájékoztatóját szintén nagy érdeklődés kísérte.

Az előadások után házigazdáink vezetésével végigjártuk a levéltár hatalmas épületét. Megcsodáltuk modern berendezéseit, korszerű tárolótereit, amelyek várhatóan évtizedekre biztosítják a budapesti iratanyagok fogadását, lehetővé téve egyben azok digitális tárolását, könnyű hozzáférhetőségét.

T. J.

A Budavári Palota Barokk termében mutatta be *Várnai Vera* Festői Budapest elnevezésű és a tartalmára utaló Grafikák és festmények a reformkortól napjainkig alcímű albumát június 2-án a Budapesti Történeti Múzeum és a Corvina Kiadó. A muzeológus szakmában már nem ismeretlen fiatal szerző kötetével nagy feladatra vállalkozott: közel két évszázad festményeivel bemutatni a főváros fejlődésének történetét.

Hiánypótló szerepet tölt be albuma, hasonló jellegű kötet még nem jelent meg. Igaz, az Enciklopédia Kiadó lassan tíz éve *Faragó Éva* összeállításában kiadta A reformkori Budapest című kiadványát. Gyorsan elkapkodott albuma azonban szűkebb korszakot ölelt fel és főként a litográfiáknak, rézmetszeteknek adott teret.

Várnai Vera egy más jellegű albumot alkotott meg. Mintegy nyolcvan színes festménnyel – a fontosabbaknál egy-egy kinagyított részletével is – szembesülhetünk kötetében. Részletesen beszámol a festményeken látható helyszínek történeti háttér-

FESTŐI BUDAPEST

Utazás a múltba

ről, néhány mondatban bemutatva egyben alkotóikat is.

Bevezetesként a városfejlődés és Budapest festőinek két évszázados kap-

FESTŐI
BUDAPEST

Grafikák és festmények
a reformkortól napjainkig

csolatából kapunk ízelítőt. Ez a téma főként szakemberek által ismert, ezért bemutatása csak üdvözöl-

hető – kár, hogy feltehetően terjedelmi korlátok miatt nem olvashattunk erről többet, sokakat érdekelt volna.

Az album létrehozója egy-egy konkrét festménynél kárpótolja olvasóit, ahol részletesen beszámol a művészi alkotás keletkezésének előzményeiről, a bemutatott helyszín kialakulásáról, szerepéről. Kötete főbb fejezetcímei árulkodnak szerzőjének történész szempontú megközelítéséről: Falusias város; Hidak; Duna-partok; Óbuda; Budai vár; Viziváros; Tabán; Gellérthegy; Belváros; Körutak; kerületek... Az 1950-ben Budapesthez csatolt egykori önálló 23 peremkerületi város és község közül egyedül Újpest szerepel itt önállóan – feltehetően a magyar képzőművészetben betöltött szerepe miatt is.

A Corvina Kiadó európai színvonalú, közel kétszáz oldalas képzőművészeti albuma több mint egy szokványos válogatás. Igazi utazás a múltba, a kor legkiválóbb festőműveiseinek kalauzolásával.

gábriel

Hegyvidéki vendéglátás

Helytörténeti kutatók és a városrészi története iránt érdeklődő polgárok egyaránt örömmel fogadták a közelmúltban megjelent „Hegyvidéki vendéglátás” című kötetet, amely egyes folytatása az 1997-ben és 1999-ben megjelent „Hegyvidéki fotográfiák”-

nak. Ez utóbbi sikerét jelezte, hogy a Hegyvidék Lapkiadó gondozásában két kiadásban négyezer példányban jelent meg. *Dr. Müllner Jenő* a régmúlt szállodáiról, iskoláiról, templomairól, közintézményeiről, lakóházairól írt kötete után most a helyi vendéglátás történetét választotta témának. Érdekes összeállításban tárja az olvasó elé a budai hegyvidék (Svábhegy, Sasad, Istenhegy, Zugliget, Jánoshegy, Németvölgy, Krisztinaváros, Sashegy...) és közvetlen környékének 19. és 20. századi vendéglátásával kapcsolatos életét, e területen működő vendéglők, éttermek, vendégfogadók, kávéházak, kocsmák leírását, rövid történetét.

A budai-hegyvidéki vendéglátás gazdag hagyományait figyelembe véve könyve jobbára a képes múltidézésre vállalkozik: 101 korabeli képeslap, fénykép valamint 34 hirdetés és étlap teszi élővé a szöveges ismertetések. A közel 140 oldalas album második felében receptekkel, „Néhány további ismert vendéglő” bemutatásával, cím és névtárral (Buda-hegyvidék vendéglőinek, kocsmáinak, kávéházainak tulajdonosai és címei) találkozhatunk.

A könyvben szereplő receptek ízelítőt nyújtanak a 19. és 20. század első felének magyar konyhaművészetéről. Felhívják a figyelmet a hagyományos, már elfelejtett ételekre (pl. vajgaluska, Kossuth-kifli, tordai pecsenye, káposztás gombóc), valamint a külföl-

di kemény, félkemény és puha sajtokra.

Ezek leírását a korabeli sajtó, a fennmaradt étlapok és menükártyák, valamint a híres magyar gasztronómusok – Csáky Sándor és Magyar Elek – szakácskönyvei segítették. A könyvet Sas Gábor tervezte, elkészítéséhez értékes szakmai segítséget nyújtott a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár, a Zempléni Múzeum Szerencsi Képeslap gyűjteménye, valamint számos helytörténész és kutató.

Megjelenését a Hegyvidék (XII. kerület) Önkormányzata, a COMPRESS Kft. és a Profila Aukciósház is támogatta.

Kahlich Endre

Budapest főkönyvtára, a Szabó Ervin téri Wenckheim-palota épülete később – egy Baross és egy Reviczky utcai házzal – kibővült. A 2001-ben felújítva újra megnyílt könyvtár főbejárata már a Reviczky utcáról nyílik. Főportáján Szabó Ervin, az alapító és igazgató szobra fogadja az olvasókat, a látogatókat.

Tervezőire és kivitelezőire a művészien szép épület külső és belső képe emlékeztet. 2003-ban egy rangos díj koronázta az elismeréseket – MTI hír: „A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának a helyreállítási és bővítési munkálatokért tavasszal elismerést ítélte oda az európai épített örökségvédelmi szervezetek tömörítő EUROPA NOSTRA; a kitüntetést Andrea H. Schuller, az Europa Nostra taná-

A Wenckheim-palota históriája

Aranyszalonban a Budapest Gyűjtemény

csának elnöke augusztus 26-án adta át.”

Egy sokezer holdas földbirtokos, Wenckheim Frigyes gróf, országgyűlési képviselő volt a palota megrendelője és építtetője. Palotájának tervezője a szászországi Meinig Artúr. Magyarországi letelepedése után Meinig féltucatnyi kastély, húsz impozáns palota, egyéb székházak és bérházak tervezésével lett elismertté az 1870/80-as években. Egyik főműve a hazai neobarokk palotaépítészeti remeke, a Wenckheim-palota.

Látogatói a tér felőli főbejáraton át jutottak be az előcsarnokba, s onnan a négyoszlopos boltozat alatt vezető márványlépcsőn a magasföldszintre. A lépcsőház díszai a kariatidák, mű-

kő oszlopot helyettesítő nőalakok, szakállas hegyi törpék, rokokó és lugast idéző ornamentikák. A karzat előteréből juthattak a fogadóterembe, az abból nyíló arany- és ezüstszalomba. Mögöttük nyílt a kis és nagy táncterem. A nagy táncterem mögött ebédlő, U-alakú teremsor, a grófnői boudoirból nyíló dohányzóval. A földszinten volt a gróf lakosztálya. A hátsó szárnyon és a második emeleten volt a konyha és egyéb kiszolgáló helyiség, a személyzet lakóhelyiségei.

Wenckheim halálát követően mintegy másfél évtizedig a palota még a család tulajdonában van, majd a Tanácsköztársaság kisajátította. Volt azután ebben az épületben asztalos szakegylet, proletár múzeum. Bu-

kása után az épületet feldúlták, majd egy – egy rövid időre a Budapestet elfoglaló

román hadsereg, politikai pártok, művészek és újságírók vették igénybe.

Eredetileg a Fővárosi Könyvtárat egy új épületben kívánták elhelyezni. A terv az első világháború miatt megghiúsult. Így merült fel 1926-ban, hogy a főváros vegye meg az éppen eladó Wenckheim-palotát. Alkalmasságáról sok vita volt, de végül 1927-ben megvásárolták. Az épület könyvtárrá alakításának négy éve után, 1931 áprilisában a Fővárosi Könyvtár beköltöztethette nyilvános közkönyvtárat a Wenckheim-palotába.

Az olvasótermet a nagy táncteremből, a folyóiratok termét az ebédlőből, a katalógus termet a kis táncteremből, a referencia termet az ezüstsza-

→ Ionból, a munkaszobákat és a raktárakat a lakó- és egyéb kiszolgáló helyiségekből alakították ki. Kiállító teremmé alakult át a fogadóterem. A

Budapest Gyűjtemény az aranszalomban, míg a Keleti Gyűjtemény a dohányzóban kapott helyet. A teremfalak faburkolatai, az emeleti Lotz-képek és

Fadrusz János előcsarnoki márvány puttói továbbra is díszei maradtak az épületnek, amelyet a termekhez illő bútorzattal látták el.

Joggal kérdezték, és a fentiek alapján kérdezhetik sokan, miért ünnepeli fennállásának 100. évfordulóját 2004-ben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Ennek magyarázatát dr. Remete Lászlónak Szabó Ervinről és a könyvtár történetéről írt munkáiból tudhatjuk meg: A főváros közgyűlése 1904. március 28-án döntött a

kinevezésekről, Budapest első „könyvtárnoka” Szabó Ervin lett.

Az ötfős személyzet gyors tempóban kezdte meg az anyag rendezését, selejtezését, a katalógusok használhatóvá tételét, de 1904 őszéig csak részben sikerült használhatóvá tenni az anyagot.

Szabó Ervin azonban minél előbb igyekezett megnyitni a könyvtárat. *Keze írásával készült el a város vezetéséhez címzett jelentésfogalmazványa, amely szerint 1904. október 15-én megnyitják a gyűjteményt az olvasók előtt.* Megnyitása a kitűzött időpontban, minden ceremónia nélkül, a legnagyobb „csendben” történt.

Gavlik István

Képeslap a Weckheim-palotáról (1900)

Budapest teljes utcanévlexikona

Fél évszázados munka eredménye

A közelmúltban jelent meg a Sprinter Kiadó gondozásában a *Budapest teljes utcanévlexikona*. A helytörténet kutatói és a lokálpatrióták bizonyára jól ismerik a korábbi hasonló témájú munkákat, ez a kötet azonban számos szempontból többet nyújt elődeinél. Mészáros György mintegy fél évszázadon keresztül – hivatalból és hobbiból – dolgozott az adattár szerkesztésén. A kötet emiatt minden eddiginél teljesebb, hiszen valamennyi olyan közterületi elnevezést tartalmazza, amely a mai főváros területén 1255 és 2003 között keletkezett.

Mindemellett a várostörténet iránt érdeklődők a legnevesebb, vagy történetük miatt legérdekesebb utcák és terek irodalmi mélységű „portréját” két kitűnő szerző: *Buza Péter* és *Prusinszki István* írásaiból is megismerhetik. A kötet alapján az utcanévadás

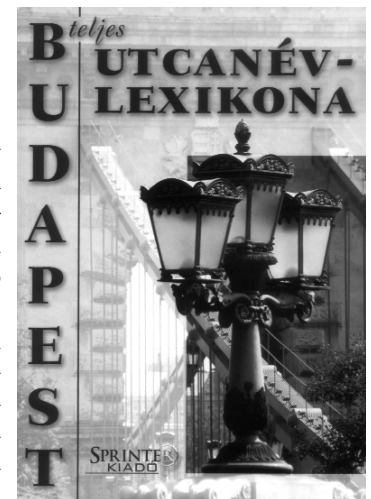
gyakorlatában hat korszak válik el egymástól: a török uralom előtti időszak, a török hódoltság kora, a Buda visszafoglalásától a főváros egyesítéséig terjedő időszak, az 1873 utáni évtizedek, a második világháború utáni korszak, valamint az 1989-et követő esztendő.

Több évszázados hagyománynak számított, hogy a közterületet védőszentről, épületről, annak névadójáról, egy szoborról, keresztéről, vagy templomról nevezték el (pl. Szent György tér, Szentháromság tér). Neveztek el utcát ott élt nemzetiségekről (Német, Olasz, Zsidó utca). Sokszor egyes mesterségek adták kölcsön nevüket (Mészáros, Molnár, Kovács utca). A közterületek elnevezése gyakran azt jelölte, hogy mely település felé vezetnek (Hatvani utca, Kecskeméti, Váci utca). Ugyancsak fontos névadási szem-

pont volt a fogadók, vendéglők, üzletek cégtáblája (a „Fehérgalambhoz” címzett vendéglő emlékét őrzi a Galamb utca, a Kígyó patikáét a Kígyó utca). Személyekről csak igen későn neveztek el közterületet. Budapesten elsőként 1823-ban József Nádorrról és feleségéről, Dorottyról kereszteltettek el teret, illetve utcát. Kezdetben valamennyi utcatábla német nyelven készült, később kétnyelvű feliratokat használtak, de 1873 után már mindenütt megjelentek a magyar táblák.

1990 óta a kerületek önállóan döntenek közterületeik névadásáról. A fővárosi önkormányzat csak a személyekről elnevezett közterületekért és a több kerület határát jelentő utcákért, terekért felelős.

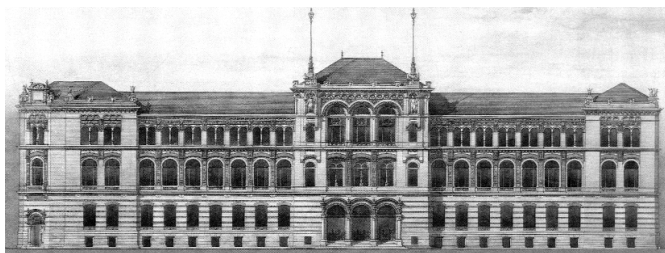
A kötetet szerkesztő *Ráday Mihály* előszavát követően, a témát érintő, jelenleg érvényes számos jog-

szabály, a főváros városrészeinek rövid leírása, a teljes utcanévjegyzék, valamint a számneves és védett utcák felsorolása következik. A közterületek korábbi elnevezése tipográfiai eszközökkel megkülönböztetve, önálló szócikként is megtalálható a jegyzékben, így a mai utcanév a régi alapján visszakereshető. A források jegyzéke a kötet végén található. Ez a teljességre törekvő munka több mint tízezer fővárosi közterület nevét és rövid történetét vázolja fel.

Rojkó A.

Meg nem valósult Ferencváros

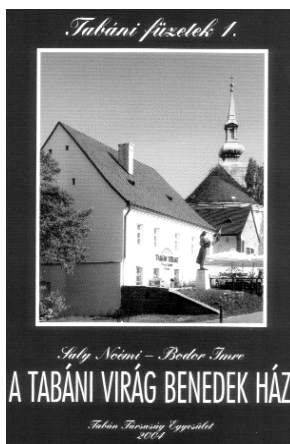
Ismét egy újszerű kiállításra invitálták a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjteménybe Gönczi Ambrus és munkatársai a kerület és a főváros érdeklődőit. A meg nem valósult Ferencváros című tárlatukat május 7-én nyitotta meg Ráday Mihály és dr. Gegesy Ferenc, Ferencváros polgármestere. A falakon elhelyezett korabeli tervrajzok azokat az alternatívákat villantják fel, amivé egy más „sodornalban” a Ferencváros válhatott volna. Itt találkozhatunk a Bakáts templom, a Közvágóhid, a Központi

Vásárcsarnok, a Danubiuskút, az Iparművészeti Múzeum – mind egy-egy VIII. kerületi alkotás – mára már a feledés homályába veszett, egykor igencsak élő tervváltozataival. A város tervezőinek emlékét, hivatásuk légkörét a kiállítás tárgyi emlékei (íróasztal, tervasztal, térképtár...) teszik emlékeztetővé a látogatók számára. Tárlatukhoz méltó, mégsem hivalkodó meghívójukon Hauszmann Alajosnak az Iparművészeti Múzeum főhomlokzatáról készített tervével (ld. fenti képünket) szembesülhetünk.

Tabáni füzetek

Egy korszak története válik élővé a Tabáni füzetek első számában, amelyet „A TABÁNI VIRÁG BENEDEK HÁZ” címmel adott ki idén a Tabán Társaság Egyesület.

Saly Noémi az 1754-1830 között élt Virág Benedek, a magyar ódaköltészet egyik legnagyobb mestere tabáni lakóháza és környékének történetét teszi közkinccsé tanulmányában. A papköltő életútja mellett betekintést kapunk az egykori Rácváros mindennapjaiba, a tabáni vendéglők életébe – mintegy két évszázadot átívelve. A füzet másik szerzőjének, Bodor Imrének a tabáni Döbrentei utca 9. – Apród utca 10. épület tömbjének, „A Virág Benedek-ház műemléki feltárása és helyreállítása” bemutatását köszönhetjük. Szabatos, szakmailag hiteles leírása teszi egészé a Tabáni Társaság füzetét, méltó emléket állítva Virág Benedek születésének 250. évfordulójára.

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőbizottság: Ádám Ferenc, Breinich Gábor, Buda Attila, Sándor P. Tibor, Sipos András,
Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történeti Múzeum.
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
(1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652)
Nyomás: Kolofon Kft., ISSN 1418-4273

XXXII. Országos Honismereti Akadémia

A Honismereti Szövetség és a Komárom-Esztergom Megyei Honismereti Egyesület június 28. és július 2-a között rendezi meg a XXXII. Országos Honismereti Akadémiát. Az ötnapos konferencián résztvevők a Balassi Bálint-jubileum és a határmenti kulturális kapcsolatok témakörével foglalkoznak. Közel száz tagjával képviselteti magát a Budapesti Honismereti Társaság a Honismereti Akadémián, melynek ünnepélyes megnyitójára június 28-án, hétfőn délelőtt 10 órai kezdettel Esztergomban, a régi vármegyházán kerül sor.

A rendezvény résztvevőit Agócs István, a megyei közgyűlés elnöke és Koditek Pál, Esztergom kulturális bizottságának elnöke köszönti. Ezt követően kerül sor a Honismereti Szövetség kitüntetései átadására. A fővárosiak sem hiányoznak innen: Gábrriel Tibor, a Budapesti Honismereti Társaság titkára munkáját Honismereti Emlékéremmel ismerik el, Benedek Ágnes (a XVI. kerületi Időutazók Társasága vezetője), Buda Attilát (az ELTE BTK irodalomtörténeti könyvtára vezetője) és Juhász Katalint (a XIII. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény vezetője) Honismereti Emlékklappal jutalmazzák.

Az igazi Balassiról tart előadást Szentmártoni Szabó Géza, majd Horváth István Balassi Bálint megbeszülésének helyszínéről tá-

Balassi Bálint

jékoztat. A délutáni városnézés után kedden ismét az előadások kerülnek sorra – Csorba Csaba, Kovács Sándor Iván, Tóth Krisztina, Ortutay András, Leel-Össy Lőránt, Szállási Árpád, Cséfalvay Pál, Z. Urbán Aladár egy-egy aspektusból vizsgálja Balassi életét és munkáját.

A szerdai napon a határmenti kapcsolatokkal és szekciósülésekkel telik az idő. Csütörtökön egész napos tanulmányútra vezetnek a résztvevőket – négy útvonal (köztük egy felvidéki) között is lehet válogatni – és pénteken délelőtt kerül sor az Akadémia állásfoglalásának kialakítására és zárására.

F.: Budapesti Honismereti Társaság

1043 Budapest,
Berda József u. 48.

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményeiben, Budapest Főváros Levéltárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjában. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Évfordulók Titkársága, a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány, a Fővárosi Önkormányzat Civil Szervezetek és Társadalmi Kapcsolatok Bizottsága és a budapesti kerületek önkormányzatainak támogatásával jelenik meg.